

Олена Осталецька,

мол. наук. співробітник НБУВ

**С. Л. РУДНИЦЬКИЙ – ЗАСНОВНИК
УКРАЇНСЬКОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ**

Досліджено життєвий шлях і багатогранну наукову та громадсько-політичну діяльність фундатора української географії та картографії Степана Львовича Рудницького. Проаналізовано наукові твори та основні напрямки досліджень вченого, чие ім'я та діяльність замовчувалися впродовж багатьох десятиліть. Доробок С. Л. Рудницького в царині вітчизняної географії та картографії є базовим для формування сучасної географічної науки. Висвітлено також його роль у розвитку та пропаганді української національної ідеї та утвердженні національно-патріотичної свідомості народу.

Ключові слова: С. Л. Рудницький, географія, картографія, громадсько-політична діяльність.

Рудницький Степан Львович (03.12.1877 р., м. Перемишль, нині – територія Польщі – 03.11.1937, розстріляний в урочищі Сандормох біля м. Медвеж'єгорск (Республіка Карелія, Російська Федерація) – географ-академік, фундатор новітньої української наукової географії, політолог, державник, педагог. Все життя і наукова діяльність вченого світового масштабу були підпорядковані служінню Україні, яку С. Рудницький бачив самостійною в межах української етнічної території. За це він поплатився своїм життям і пішов у небуття на півстоліття. Майже весь науковий доробок вченого донедавна знаходився у спецфондах колишнього СРСР, деякі його твори втрачені назавжди, інші – замовчувалися, залишаючись у напівзабутті. Незважаючи на офіційну реабілітацію вченого 1965 р., фактичне повернення імені та заслуг академіка С. Рудницького до співвітчизників розпочалося лише наприкінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст. Дослідження життя і творчості С. Рудницького належать Г. Колодію (Нью-Йорк), М. Мушинці із Пряшева (Словаччина), Я. Нечасу (Штутгарт), науковцям зі Львівського національного університету ім. І. Франка – проф. О. Шаблію, доц. П. Штойку, доц. І. Ровенчаку тощо.

Народився С. Л. Рудницький у сім'ї вчителя з давньої священницької родини, де завжди шанували традиції української культури. Початкову освіту здобув у Тернополі (куди 1879 р. переїхала вся родина), гімназійну

– у Львові. З відзнакою склав іспити на атестат зрілості (1895). Навчався на філософському факультеті Львівського університету спочатку як стаціонарний слухач (1895–1899), згодом – як заочний слухач (1899–1902). Студентом захоплювався гуманітарними науками, зокрема історією та іноземними мовами; пізніше – природничими дисциплінами: географією, геоморфологією, геологією, астрономією, кліматологією. У грудні 1899 р. здобув право навчати географії та історії українською, німецькою та польською мовами.

Незважаючи на нелегкі юнацькі роки (1896 р. – померла мати, 1898 р. – батько), Степан з братами Левком і Юрієм та сестрою Софією здобули вищу освіту. Старший брат Лев Рудницький (1875–1930) став відомим юристом, культурним і науковим працівником Лемківщини; молодший брат Юрій Рудницький (1884–1937) закінчив університет у Граці (1907), викладав німецьку й класичні мови, відомий як майстер історичної прози (псевдонім – Юліан Опільський); сестра Софія (1885–1956), згодом – дружина видатного українського правника, академіка ВУАН С. Дністрянського, стала піаністкою та педагогом.

Велике значення у формуванні особистості С. Рудницького мало багатолітнє спілкування та співпраця з М. Грушевським. Під його впливом перша вагома наукова розвідка С. Рудницького була присвячена козаччині: «Козацько-польська війна 1625 р.» (опублікована в «Записках НТШ» 1897 р.). М. Грушевський заохочував свого учня до написання вагомої праці з географії України, яка б науково обґрунтувала і пропагувала територіально-географічні аспекти української державності. Невдовзі С. Рудницький змінює напрямок наукових студій і розпочинає астрономічні, геологічні та географічні дослідження. Першою значною працею у цій сфері стала монографія «Про плями сонячні», яка лягла в основу габілітації на доктора географії. Його університетським учителем з географії був відомий польський фізико-географ і геоботанік Антоні Реман. Протягом 1900 р. С. Рудницький склав докторські ригорози (екзамени зі спеціальності) у Львівському університеті і 19 січня 1901 р. йому було присуджено вчений ступінь доктора філософії, головний предмет викладання – географія, побічні – історія та латинська мова.

У той час молодий учений включається в діяльність Наукового Товариства ім. Т. Г. Шевченка (НТШ), ставши його дійсним членом (25.03.1901) і співредактором «Збірника математично-природописно-лікарської секції НТШ».

1902 р. С. Рудницький одружився із Сибіллою Шенкер (1881–1918) – австрійкою за походженням, вчителькою з Перемишльщини. Вона була

засновником і головою Товариства опікунів над дітьми і молоддю Галичини, яке працювало на громадських засадах. З ініціативи С. Шенкер було засновано декілька дошкільних закладів, де матеріально незабезпечені діти одержували безкоштовне харчування та одяг.

Упродовж 1902–1908 рр. С. Рудницький здійснює географічні дослідження басейну Дністра, розробляє наукові основи української географії, закладає фундамент її поняттєво-термінологічного апарату, розпочинає роботу над географією України в її етнічних межах. Ідеї та висновки вченого виводили українську географію на європейський рівень.

Для поглиблення знань з географії, геоморфології та геології С. Рудницький продовжив навчання у Відні (1904 р.) як одному з найбільших центрів географічної науки, стажувався в Інституті геології та географії Віденського університету (семінари А. Пенка, В. Уліга).

Значну частину свого життя С. Рудницький присвятив вчителюванню: працював дійсним учителем гімназії в м. Тернополі (1902–1903), згодом – вчителем Другої реальної гімназії у м. Львові (1903–1908). 1908 р. вчений пройшов габілітацію на приват-доцента географії з українською мовою викладання у Львівському університеті; почав читати курс «Вступ до фізичної географії» на філософському факультеті, працюючи одночасно у гімназії з польською мовою навчання. 1913 р. він вперше в історії вищої школи запропонував у Львівському університеті читання курсу «Географія України». Надзвичайно цінний внесок С. Рудницького як педагога у розвиток краснавччих студій та освіти. Наукові здобутки він спрямовував на виховання любові до рідного краю, на розширення краєзнавства і туризму. У шкільній географії, вважав С. Рудницький, учням належить подавати якнайбільше достовірних і різноманітних відомостей про природу краю.

Протягом 1914–1917 рр. вчений проживав здебільшого у столиці Австро-Угорщини – м. Відні, працював у Віденському антропологічному інституті та картографічному відомстві Генштабу австрійської армії. В цей час С. Рудницький розробив наукові основи політичної географії і геополітики України, тісно співпрацював із Союзом визволення України, Українською Пресовою Службою, товариством «Osteuropa» («Східна Європа»), а після утворення ЗУНР (1918) брав участь у розробленні її геополітики. У Відні, Берліні та Мюнхені опубліковано низку українознавчих географічних праць С. Рудницького німецькою мовою, у т. ч. з політичної та військової географії України. Під псевдонімом Ш. Левенко у Відні, Берліні, Львові та Стокгольмі кількома тиражами видано книгу з промовистою назвою «Чому ми хочемо самостійної України?», в якій

обстоювались права українського народу на політичне самовизначення.

1914 р. С. Рудницького як уже відомого вченого обирають членом кураторії Національного музею у Львові, який на той час став одним із важливих центрів становлення української культури. Після переїзду до Львова 1917 р. він продовжив викладання в університеті та вчителював у гімназії.

1918 р. С. Рудницький потрапив під нагляд польської «дефензиви», а 1919 р. – звільнений з університету польською окупаційною владою. Вдівець (1918 р. померла дружина – С. Шенкер) залишив троє дітей-сиріт: Емілію, Левка, Орису (Ірину) під опікою своєї сестри Софії Дністрянської і покинув Львів. Під загрозою арешту та фізичного знищення С. Рудницький написав заповіт «Моя послідня воля» (25.07.1919), який стверджує його громадянську мужність, щирий патріотизм і безмежну любов до дітей.

1920 р. вченого запрошують на посаду ординарного (звичайного) професора географії до Кам'янець-Подільського державного українського університету, заснованого 1.07.1918 р., але він туди не поїхав.

З 1919 по 1921 рр. С. Рудницький перебував у Відні: викладав економічну географію в Академії експорту і світової торгівлі, працював в Інституті Сходу та Орієнту, виступав референтом у студентському товаристві «Січ». Протягом 1918–1920 рр. десятки тисяч українців змушені були емігрувати. Значна частина їх гуртувалась довкола товариства «Січ», яке вважалося найстарішою (з 1868 р.) українською студентською організацією на чужині і складалось переважно з галицького студентства. Товариство займалось видавничою справою, діяльністю фахових секцій, бібліотеки, драматичного гуртка тощо. З рефератами у «Січі» виступали М. Грушевський, С. Дністрянський, К. Левицький, С. Рудницький та багато інших.

1920 р. С. Рудницький став експертом еміграційного уряду Західно-Української Народної республіки (ЗУНР), а 1921 р. – радником президента ЗУНР Є. Петрушевича з економіко- й політико-географічних питань. На Міжнародній конференції в Генуї 1922 р. виступав експертом у нафтових справах у складі делегації ЗУНР (разом з Є. Петрушевичем і К. Левицьким). Опублікував низку статей з питання галицької державності (1921 р.).

Наукова діяльність С. Рудницького тісно пов'язана з Українським вільним університетом (УВУ), організованим у Відні (1921 р.) разом з О. Колесою, І. Горбачевським, С. Дністрянським та ін. Після переведення УВУ до Праги (1921 р.) Рудницький працював у ньому ординарним професором географії. Він згуртував навколо себе молодь та наукових дослідників для експедицій на закарпатську Україну – єдину доступну

частину української етнічної території. Закарпаттю вчений присвятив літні місяці 1923–1926 років, проводячи геоморфологічні та геологічні дослідження.

Крім університету, С. Рудницький викладав позаштатно у Карловому університеті, де вів курси з географії Східної Європи, а також у Празькому Німецькому університеті, Українській Господарській академії в Подєбрадах, а з 1923 р. – в Українському Високому педагогічному інституті ім. М. Драгоманова. Був дійсним членом кількох наукових товариств: Forschungsinstitut für Osten und Orient (Дослідницький інститут Сходу та Близького Сходу), Географічного товариства у Відні, почесним членом-кореспондентом Чеського географічного товариства у Празі тощо.

1924 р. С. Рудницький взяв активну участь у підготовці та проведенні у столиці Чехо-Словаччини Першого Міжнародного з'їзду слов'янських етнографів і географів з двома науковими доповідями: «Природні області України» та «Проблеми геології і морфології Підкарпатської Русі (Закарпаття)».

Результатом інтенсивної наукової творчості празького періоду життя С. Рудницького було видання: 1) двох книг під загальною назвою «Основи землезнання України» (у Празі 1924 р. – «Фізична географія», в Ужгороді 1926 р. – «Антропогеографія»); 2) «Історії землезнання», частина I (старі віки) (1925 р.), що започаткувала вивчення історії географічної думки в українській географії.

Залишаючись патріотом своєї землі, С. Рудницький мріяв жити й працювати в Україні. У зв'язку з цим він надіслав листа Народному Комісаріату освіти у Харків (тодішню столицю України), в якому накреслив загальний план розбудови географічної науки і освіти в Україні. Отримавши позитивну відповідь з Народного Комісаріату освіти УСРР щодо перспектив його наукової та педагогічної роботи в Радянській Україні, С. Рудницький через Берлін, Кенігсберг, Каунас, Ригу, Москву переїхав у Харків (17.10.1926 р.). У Геодезичному інституті він очолив секцію географії кафедри антропогеографії й географії, викладав загальну географію та географію України.

1927 р. С. Рудницький став членом Президії Природничої секції Харківського Наукового Товариства (ХНТ), співзасновником і співредактором журналу ХНТ – «Вісник природознавства» (разом з М. Білоусівим і О. Янатою). Опублікував у харківських виданнях низку програмних статей щодо завдань і перспектив географічної науки в Україні.

1928 р. С. Рудницький був обраний Головою Президії новоствореної Географічної підсекції ХНТ, розпочав роботу над створенням

Географічного товариства України. Був учасником міжнародної конференції, проведеної в Берліні з нагоди 100-річчя Географічного товариства Німеччини, став член-кореспондентом цього товариства.

Реалізуючи свою головну мету і прагнучи поставити українську географію на європейський рівень, вчений розпочав роботу над створенням єдиного в Україні науково-дослідного Географічного інституту академічного типу. У цей період була опублікована його праця «Завдання Українського географічного інституту і його видавництва» у першому випуску журналу «Записки Українського науково-дослідного інституту географії та картографії», головним редактором якого він став. Основними напрямками діяльності цього закладу С. Рудницький вважав: 1) розвиток новітньої географії, яка містить комплекс математико-географічних, природно- і антропо-географічних дисциплін; 2) планомірне географічне вивчення усіх українських земель, складання курсу географії України, розвиток географічного краєзнавства; 3) підготовку висококваліфікованих географів-науковців; 4) популяризацію географічних знань серед широких верств населення; 5) картографічні дослідження; 6) організацію періодичного (щомісячного) видання географічного журналу; 7) підготовку та видання монографій із загальної описової географії, багатотомної системи землезнання; 8) здійснення науково-популярних географічних видань тощо.

Значне місце у дослідницькій діяльності С. Рудницького займали наукові географічні експедиції, подорожі, мандрівки та екскурсії. З метою обстеження дніпровських порогів з погляду фізичної географії, геоморфології і гідрографії він здійснив (1927–1928 рр.) дві експедиції в пониззя Дніпра. З метою детального вивчення території майбутнього Дніпрельстану та прилеглих місць. 1928 р. була проведена остання і найбільша експедиція на Донецький кряж у складі 10 наукових працівників Українського науково-дослідного інституту географії та картографії. Переслідувалась подвійна мета: практичне ознайомлення аспірантів з технікою географічних досліджень та робота зі старшими співробітниками інституту, які мали намір проводити науково-дослідні роботи в Донбасі.

На початку 1929 р. наукові установи Києва, Харкова, Одеси та інших міст висунули кандидатуру вченого в академіки ВУАН як визначного науковця, що зосереджував свою увагу на географії не тільки Галичини, Підкарпаття, Буковини, а й на всіх українських етнічних землях. 29.06.1929 р. Всеукраїнська Академія наук обрала його своїм дійсним членом.

З 1929 – поч. 1930-х рр. С. Рудницький часто їздив до Києва, де в системі ВУАН був призначений керівником Кафедри географії, Комісії краєзнавства

та Музею антропології та етнографії ім. Ф. Вовка. У цей період ВУАН розпочала підготовку багатотомної (40–50 томів) «Української радянської енциклопедії» і ввела Рудницького у склад редколегії УРЕ, доручивши очолити відділ географії (1934 р. підготовлено три томи УРЕ, але їх було знищено, а редколегію розпушено). За домовленістю з ВУАН вчений працював над українським географічним словником.

До масштабної наукової програми вченого входили важливі завдання. У сфері фізичної географії він мріяв перевести на український ґрунт усі здобутки геофізики із Західної Європи, всю геоморфологію комбінованої американської і німецької системи, пов'язаної з топологією; сучасну західноєвропейську гідрографію та океанографію; досягнення західноєвропейської та американської метеорології і кліматології. Такі грандіозні завдання вимагали титанічної праці. Але нова генерація «вчених» Інституту географії займалася переважно інтригами та доносами. С. Рудницький вимагав від своїх учнів та аспірантів наполегливої праці, як свого часу його вчитель А. Пенк вимагав від нього.

На жаль, довгоочікуване перебування на своїй батьківщині не було для вченого комфортним: з боку влади і компартії він відчував недовіру як до націоналіста; з боку української інтелігенції – як до «купленного більшовиками»; з боку російської професури – як до українського шовініста.

1930 р. С. Рудницький залишив роботу в Геодезичному інституті, перейшов на викладацьку роботу в Харківський Інститут народної освіти (колишній Харківський університет), де став завідувачем кафедри географії. 1932 р. він припинив викладацьку роботу в Інституті народної освіти, працював науковим консультантом в Укрдержкартографії. Того року Рудницький підготував перший том 14-томної праці «Системи географічного знання» (доля роботи невідома). Вийшла друком остання прижиттєва наукова праця «Тераси й долинові ступені порожистої ділянки Дніпра».

23 березня 1933 р. С. Рудницький був заарештований у Харкові органами ОГПУ за звинуваченням у приналежності до контрреволюційної Української військової організації, шкідництві та шпигунстві (21.03), засуджений до п'яти років позбавлення волі (21.09). Покарання відбував у спецтаборах «Свірлаг» і «Білбалтлаг» (1933–1936), 1936 р. був переведений у Соловецький табір особливого призначення. Залишаючись вченим до останніх днів, С. Рудницький у неймовірно важких умовах продовжував наукову працю: протягом 1933–1935 рр. написав книги «Геомія» (342 с.) та «Ендогенна динаміка земної кори» (1200 с. рукопису з малюнками,

кресленням тощо). Рукописи обох творів були взяті управлінням НКВС на перегляд і не повернуті автору. Вчений не міг примиритися з тим, що остання його праця пропаде марно, без будь-якої користі для науки. Тому звертався з заявами до всіх можливих інстанцій з проханням повернути і надати йому дозволу відіслати наукові рукописи синові. Доля обох книг не з'ясована й до сьогодні.

3 листопада 1937 р. С. Рудницький – академік-географ і в'язень ГУЛАГу розстріляний в урочищі Сандормох біля м. Медвеж'єгорск (Республіка Карелія, Російська Федерація) за вироком особливої трійки УНКВС від 9.10.1937 р. Місце поховання вченого невідоме й дотепер.

11.05.1965 р. С. Рудницького реабілітовано рішенням Військового трибуналу Київського військового округу, а 1990 р. постановою Загальних зборів АН УРСР поновлено (посмертно) у складі Академії наук.

С. Рудницький – автор понад 150 праць, в т. ч. польською, німецькою та чеською мовами. Українознавчі твори, написані у 10–20-х рр. ХХ ст., видавалися також англійською, французькою, італійською, угорською, шведською, російською мовами.

Найвизначнішими працями вченого, в яких закладено теоретичні, методологічні та методичні основи української географії, є «Нинішня географія» (1905), «Про становище історичної географії в системі сучасного землезнання» (1927), «Завдання географічної науки на українських землях» (1927), «Землезнання як самостійна природнича наука» (1927). У цих творах С. Рудницький визначив об'єкт географії – Землю та її поверхню, місце у системі наук (зачислив її до природничих наук), обґрунтував структуру географії (розділив усю систему географічних наук на загальну та описову географію), вказав на існування географічних законів. Ще на початку ХХ ст. С. Рудницький довів необхідність застосування в кожному географічному дослідженні чотирьох підходів: 1) морфологічного (встановлення геопросторових форм явищ, які вивчаються), 2) гилологічного (вивчення змісту цих форм), 3) генетичного (встановлення походження форм) і 4) динамічного (вивчення змін цих форм). Стосовно місця географії в системі наук, вчений відносив її до природничих наук. С. Рудницький довів дві групи наукових дисциплін в системі географічних знань: загальні систематичні (номотетичні) та спеціальні описові (ідеографічні). У структурі загальної географії він виділяв: математичну географію (в т. ч. геодезію і картографію), фізичну географію (власне фізичну географію і геофізику), біогеографію (окремо географію рослинного і тваринного світу), антропогеографію (географію людини, економічну, політичну і географію культури).

Наукові основи географічного українознавства викладено в таких роботах С. Рудницького, як «Коротка географія України» (Ч. 1. «Фізична географія», 1910; Ч. 2. «Антропогеографія», 1914); «Основи землезнання України» (Ч. 1. «Фізична географія», 1924; Ч. 2. «Антропогеографія», 1926); «Проблеми географії України» (1919); «Україна й українці» (1914; 1915 – нім. й англ. мовами). У цих працях окреслено межі української національної території, вивчено проблеми демогеографії України, розкрито географічне місце України в Євразії та світі.

Основи політичної географії України, її геополітики та військової географії вчений обґрунтував у працях: «Україна з політико-географічного погляду» (1916); «До політичної географії України» (1916) – усі нім. мовою; «Військова географія східного фронту» (1914); «Східний військовий плацдарм» (1914, 1915); «Україна і великодержави» (1920, нім.); «Українська справа з погляду політичної географії» (1923); «Огляд національної території України» (1923) та ін. У цих роботах, більшість з яких написана у роки Першої світової війни, розглядаються проблеми відновлення і побудови державності України, встановлення її кордонів, місця України на політичній і економічній карті повоєнної Європи. Відстоюючи позиції самостійництва, С. Рудницький вважав, що визначальним у державотворенні має бути національний принцип, а національна територія є головною географічною основою нації. Всі інші важливі основи нації – рідна культура, єдині історико-політичні традиції, власна мова, питомі расові ознаки – мають реальну силу лише у зв'язку з територією.

Рудницький розкрив наукову геоморфологію окремих територій України (Карпат, Закарпаття, Поділля, Дніпровського басейну) та Східної Європи: «Знадоби до морфології карпатського сточища Дністра» (1905); «Знадоби до морфології підкарпатського сточища Дністра» (1907); «Знадоби до морфології подільського сточища Дністра» (1914); «Питання морфології Дніпровського басейну в Україні» (1931 – нім. мовою); «Тераси і долинові ступені порожистої ділянки Дніпра» (1932) тощо.

Вченим створено комплексні характеристики окремих регіонів України, українських етнічних земель у творах, виданих німецькою мовою. Це «Галичина і соборна Україна» (1921); «Холмщина» (1916); «Підляшся» (1916); «Волинь» (1916); «Бессарабія» (1920).

Значною й фундаментальною є картографічна спадщина С. Рудницького. Вчений прагнув підняти рівень картографічної роботи в Україні до німецького або швейцарського, підготувати надійну картографічну базу, насамперед висококваліфікованих спеціалістів. Заклавши науково-методичні основи української картографії, він

розгорнув видання україномовних карт України, світу і частин світу: Карта півкуль Західної і Східної (1907); Стінна фізична карта України (1918); Стінна фізична карта Європи (1919) та ін. (всього понад 30 різномовних настінних і настільних карт і картосхем). Такі карти, на його думку, необхідні для військової справи, туристичної і мандрівничої діяльності, наукових досліджень, освіти тощо. С. Рудницький першим в країні поставив проблему розроблення й видання карт і атласів для шкіл та вузів, підняв питання підготовки комплексних географічних атласів України. Завдяки йому Україна була представлена у картографічних працях як цілісна просторова одиниця.

Вчений розробив теоретичні основи розвитку географічної освіти і краєзнавства, видав низку навчальних посібників для школи: «Кілька гадок про географічні екскурсії в середніх школах» (1905); «Україна – наш рідний край» (1917, 1920); «Початкова географія для народних шкіл» (1919); «Оборона краю і навчання географії» (1927) та ін. Кожна з цих книг починається описом України, в якому відчувається велика любов автора до своєї Батьківщини. Адже особливе значення під час вивчення географії С. Рудницький приділяв національному вихованню учнів. На його думку, у початкових класах потрібно вивчати основи загальної географії та географії України (1–3 класи), європейські країни (3 клас), інші країни і океани (4 клас), а вже в старших класах – знову загальну географію для підсумування попередніх знань. Таким чином, застосовується принцип «від близького до далекого», що робить географію доступнішою, цікавою, дозволяє перейти від вивчення конкретних фактів чи об'єктів до теоретичних узагальнень, розширити географічний кругозір учнів та формувати географічне мислення.

С. Рудницьким започатковано дослідження географічної термінології та власних географічних назв: «Начерк географічної термінології» (1908); «Декілька слів з географічної топономастики і транслітерації чужомовних географічних назв на українських мапах» (1930).

Список використаних джерел

1. Академік Степан Рудницький – основоположник української географічної науки : збірник наукових праць / Відп. ред. : О. І. Шаблій. – Львів, 1994. – 136 с.
2. Географ-академік Степан Рудницький (Видатні постаті Тернопілля) / Упоряд. І. Дітчук. – Тернопіль, 2007. – 192 с.
3. Кубійович В. Рудницький Степан // Енциклопедія Українознавства : словникова частина : у 11 т. / Голов. ред. : В. Кубійович. – Львів, 1998. – Т. 7. – С. 2631–2632.

4. *Масляк П. О., Шищенко П. Г.* Хрестоматія з географії України : посібник для вчителя. – К., 1994. – С. 28–33.

5. *Рудницький С.* Політична географія України / П. Штойко (упоряд. і авт. передм.). – Б. м., 1998. – 280 с. – Бібліогр. : С. 273–277.

6. *Шаблій О. І.* Суспільна географія : теорія, історія, українознавчі студії. – Львів, 2001. – 744 с.

7. *Штойко П.* Степан Рудницький. 1877–1937. Життєписно-бібліографічний нарис / Наук. т-во ім. Шевченка у Львові ; відп. ред. : О. Купчинський. – Львів, 1997. – 184 с. – (Визначні діячі НТШ, № 2).

УДК [111.6:02]Козловський В. О.

Лариса Гарбар,

в. о. наук. співробітника Інституту рукопису НБУВ

ВСЕВОЛОД ОЛЕКСАНДРОВИЧ КОЗЛОВСЬКИЙ: ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ НА БІБЛІОТЕЧНІЙ НИВІ

У статті розкривається редакційно-видавнича, суспільно-політична діяльність В. О. Козловського та його внесок у розвиток бібліотечної справи у період роботи у Всенародній бібліотеці України в 1921–1933 рр., розвиток українського бібліотекознавства, діяльності Науково-дослідної комісії бібліотекознавства та бібліографії в 20-х – поч. 30-х років ХХ ст. у галузі каталогізації та створення системи каталогів наукових бібліотек.

Ключові слова: Всеволод Козловський, редакційно-видавнича справа, бібліотечна справа, предметний каталог, Науково-дослідна комісія бібліотекознавства та бібліографії.

Історія Національної (Всенародної) бібліотеки України впродовж 1918–1933 рр. пов'язана з діяльністю багатьох видатних осіб, які закладали засади її діяльності, реальною працею на бібліотечній ниві зробили величезний крок України у бік створення національного бібліотечного фонду та національної бібліографії. Багато імен цих діячів вже увійшли до пантеона бібліотечних постатей та за останні роки добре опрацьовані в історіографії цього питання. Однак, особа Всеволода Козловського (1877 – після 1934) – громадського і політичного діяча, педагога, видавця, редактора, перекладача, бібліотекознавця, книгознавця, бібліографознавця й сьогодні є маловідомою. Публікацій, які б пролили світло на його особистість та творчу спадщину, на сьогоднішній день небагато. Окремі згадки про його діяльність зустрічаються у деяких вітчизняних дослідників, які вивчали діяльність установ, спілок, видавництв, де він працював. Так, його ім'я згадується у споминах Д. Дорошенка щодо спроби створення Української селянської спілки в 1905–1906 рр.¹, в праці А. Животка «Історія української преси», яка розкриває діяльність газети «Громадська думка» в 1906 р.²; у статті І. Гирича, присвяченій організації М. С. Грушевським археографічної роботи у львівський період життя й діяльності (1894–1914) та діяльності НТШ, де В. Козловський був секретарем та фінансовим директором³ тощо.